

СИФАТЛИ ТАЪЛИМ БЕРИШДА ТАЛАБАЛАРНИНГ КОММУНИКАТИВ
КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

Б.Т. Абдиев – таянч докторант

*Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институтини***Таянч сўзлар:** ислохот, таълим, тизим, компетентлик, ривожлантириш, технология, конвенция, дидактика, ижодий, модел, методика, электрон таълим, талаба, субъект, гуманитар, коммуникатив.**Ключевые слова:** реформа, образование, система, компетенция, развитие, технология, конвенция, дидактика, креатив, модель, методика, электронное обучение, студент, предмет, гуманитарный, коммуникативный.**Key words:** reform, education, system, competence, development, technology, convention, didactics, creative, model, methodology, e-learning, student, subject, humanitarian, communicative.

Ҳозирги даврда дунё ривожланишида таълим муҳим аҳамият касб этмоқда. Шу сабабли дунё ҳамжамияти таълимда ислохотларни амалга оширмоқдалар. Ҳозирги кунда сифатли таълим беришда янги ва самарали таълим усуллари тадқиқ қилиш, уларни амалда қўллаш ўта муҳим ҳисобланади. Шунинг учун ҳам уларни илмий тадқиқ қилиш зарур. Мухтарам Президентимиз 2022 йил 20 декабрь куни Олий Мажлисга Мурожаатида таълим тизимини ислоҳ қилиш бўйича ўз баёнотида келтирган эди. «Таълим сифатини ошириш – Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси тўғрисида» [1] дея мухтарам Президентимиз ўз чиқишларида айтиб ўтган эди. Ҳақиқатдан, таълим давлатнинг пойдевори ҳисобланади. Жаҳон таълим тизимида бўлажак ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини ривожлантиришнинг турли технологиялари жорий этилмоқда. “Сорбон” декларацияси (Sorbonne Declaration), “Таълим барча учун” (Education For All (EFA)), “Минг йиллик ривожланиш мақсадлари” (Millennium Development Goals (MDGs)), “Жаҳон таълим форуми” (World Education Forum) ва “Лиссабон Конвенциялари” асосида малакали ижодкор кадрлар тайёрлашнинг асосий йўналишларини белгилаш, талабаларнинг касбий компетентлигини ривожлантириш, дидактик, ижодий, касбий билимлардан самарали фойдаланиш технологияларини ҳаётга татбиқ этиш бўйича қизғин фаолият олиб борилмоқда.

Олий таълим муассасалари талабаларининг касбий компетентлигини ривожлантириш, касбий компетентлигининг мазмуни, тизимли тарзда ташкил этишнинг методикасини такомиллаштириш бўйича илмий тадқиқотлар олиб борилмоқда. Касбий компетентлигини такомиллаштириш моделларининг самарадорлигини ошириш, инновацион методикалар ҳамда электрон таълим ресурслари асосида ташкил этиш, бўлажак ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини ривожлантирувчи таълим жараёнини ташкил этишга йўналтирилган педагогик имкониятларни аниқлаш бўйича илмий тадқиқотларга алоҳида эътибор берилмоқда.

Сўнгги ўн йилликларда таълим тизимида рўй бераётган ўзгаришлар турли тенденцияларни жорий этишга ундамоқда, улар орасида ўқув жараёнини талаба шахсининг эҳтиёжларига мослаштириш, унинг нафақат когнитив, балки шахсий имкониятларини ривожлантиришга йўналтирилганлиги, дидактик соҳада амалга оширишга қодир бўлган талабаниннг илмий ва педагогик онгида гуманистик ғояларни шакллантириш кабилар қиради [2:133]. Шахслараро муносабатларни, педагогик жараёни инсонпарварлаштиришга, ўқитувчи ва талаба ўртасида субъект-субъект муносабатларини ўрнатишга йўналтириш, тадқиқотчилар нуктаи назарида, гуманитар соҳа турли вакилларининг долзарб бўлиб келаётган коммуникатив компетенция муаммосига қизиқишини белгилайди.

Ўзбекистонда сўнгги йилларда инновацион, рақамли технологияларга асосланган таълим-тарбия жараёнларини такомиллаштириш, жаҳон андозалари даражасида ижтимоий фаол ва малакали рақобатбардош кадрлар тайёрлаш, талабаларнинг келгусидаги меҳнат фаолиятларида коммуникатив

компетенцияларни татбиқ қилишнинг меъёрий асослари яратилмоқда.

2020 йил 23 сентябрда қабул қилинган “Таълим тўғрисида”ги Қонунда таълим соҳасида ҳозирги даврдаги амалга оширилган ислохотлар ўз аксини топди. Президентимиз томонидан 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сон Фармонида таълим соҳасидаги ислохотларнинг изчиллиги белгиланди. Стратегия беш босқичда амалга оширилади, уларнинг ҳар бири аниқ мақсадлардан иборат.

Дидактика соҳасида дунё олимлари коммуникатив компетенция, тил материали (фонетика, лексика, грамматика), коммуникатив фаолият тадқиқига доир бир қатор илмий изланишлар олиб бормоқдалар. Илғор давлатларнинг нуфузли Кембридж, Оксфорд, Астон ва Йорк, Париж-Сюд, Сорбон, Торонто, Жазоир, Марокаш ҳамда Россия университетларида таълимнинг дидактик мазмуни, талаблари ва воситалари асосида илмий-тадқиқот ишлари олиб борилаётганлигини алоҳида таъкидлаш лозим [3:412]. Шу каби илмий изланишларнинг олиб борилаётганлиги талабаларда коммуникатив компетенцияни шакллантириш учун муҳим омил ҳисобланади. Пировардида, талабаларда коммуникатив компетенцияни шакллантириш воситалари, методлари ва методикаларининг етарли даражада ишлаб чиқиш равои фидолаш кўникма ва малакаларини шакллантириш имкониятини яратади.

Шахснинг алоқа, коммуникатив компетенцияси билан боғлиқ муаммолар бўйича илмий-назарий адабиётларни таҳлил қилиш бизга алоқа ва шахслараро ўзаро муносабатларнинг тузилиши, функциялари, генезиси жуда яхши тушунилганлигини ва файласуфларнинг (Л.П.Буюев, М.С.Каган, Б.Д.Паригин, В.М.Соковин ва бошқалар), психологларнинг (Б.Г.Ананьев, А.А.Бодалев, В.А.Кан-Калик, В.Н.Куницина, А.А.Леонтьев, Б.Ф.Ломов, В.В.Рижов, С.Л.Рубинштейн, Б.М.Теплов, И.М.Юсупов, В.А.Якунин ва бошқалар), ижтимоий психологларнинг (Е.С.Кузьмин, Ю.Н.Емельянов), педагогларнинг (В.И.Гинецинский, Н.В.Кузьмина, М.И.Лисина, Г.И.Михалевская, А.В.Мудрик ва бошқалар), ижтимоий педагогларнинг (Б.З.Вульф, Г.А.Кудрявцева, Ф.А.Мустаева, В.А.Фокин ва бошқалар) назарий асарларида батафсил ёритилганлигини баҳолашга имкон беради.

Коммуникатив компетенция муаммоси С.Л.Братченко, Ю.Н.Емельянов, Г.А.Кудрявцева, О.П.Санникова, В.Д.Ширшов ва бошқалар томонидан коммуникатив компетенциянинг тузилиши аниқланди, у мулоқотнинг изоморфик тузилиши деб ҳисобланади ва урта таркибий қисмдан иборат: когнитив, ҳулқ-атвор ва ҳиссий. Шунингдек, коммуникатив компетенция манбалари шартли равишда субъектив (шахслараро муносабатларнинг предмет-объект ёки субъект-субъект моделига психологик муносабат; ижобий мотивация; маданият, таълим, тарбия даражаси; ҳаётий ва касбий тажриба, шахслараро алоқа тажрибаси) ва объектив (ижтимоий муҳит, шахсни ижтимоийлаштириш шартлари, маълум бир педагогик тизимдаги ўқув жараёни) жиҳатларига бўлинади.

Илмий адабиётларда коммуникатив компетенцияни шакллантиришнинг баъзи педагогик воситалари тавсифланган ва назарий жиҳатдан асосланган. Шунга қарамай, ушбу йўналишда амалда оширилган ишларга ҳурмат кўрсатиб, биз талабаларнинг коммуникатив компетенциясини шакллантириш воситалари, методлари ва методикаларининг етарли даражада ишлаб чиқилмаганлигини; ушбу мақсадлар учун ўзининг коммуникатив табиати туфайли улкан коммуникатив салоҳиятга эга бўлган дидактик жараённинг имкониятларини эътиборсиз қолдирилганлиги; олий таълим муассасасида ўқитишнинг барча босқичларини қамраб оладиган коммуникатив компетенцияни шакллантириш бўйича кенг қамровли дастурнинг йўқлиги барча ўқув машғулотларида мавжуд ҳолат бўлган талабаларнинг коммуникатив тайёргарлиги параметрларининг ноаниқлиги ва унинг муваффақиятини таъминлайдиган шароитлар, яъни педагогик технологиялар, диагностика

аппарат, талаба шахсининг коммуникатив компетенциясини микдорий ўлчаш воситаларининг ривожланмаганлиги билан боғлиқ.

Юқорида айтилганларнинг барчаси ушбу тадқиқотнинг илмий долзарблигидан далолат беради ва тадқиқот мавзусининг аҳамиятини ва танловини белгилайди, мақсад дидактик шартларнинг махсус ташкил этилиши орқали олий таълим муассасаси шароитида талабаларнинг коммуникатив компетенциясини шакллантириш имкониятини назарий ва экспериментал равишда асослашди.

Олий таълим муассасасидаги ўқув жараёни бошқа педагогик тизимларга қараганда аниқроқ коммуникатив хусусиятга эга эканлиги сабабли педагогика олий таълим муассасаси тадқиқот базаси сифатида танланди. Шунинг учун ўқитувчи ва тингловчилар учун шахснинг фазилятлари, унинг коммуникатив қобилиятлари, коммуникатив ўқув фаолияти самарадорлигини таъминлаш алоҳида аҳамиятга эга.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига Мурожаатномаси. 20.12.2022. <https://president.uz/oz/lists/view/5774>.
2. Аганисян В.М. Психолого-дидактические основы творческого взаимодействия преподавателя и обучающихся в процессе учебного диалога. СПб. : ЛОИРО, 1998. –С. 133.
3. Анисимов О.С. Основы методологического мышления. -Москва: Внешторгизд., 1989. –С. 412.
4. Артюхина М. С. Теоретико-методические основы проведения интерактивных лекций. Фундаментальные исследования. 2013. № 11. –С. 304–308.
5. Торндайк, Э. Бихевиоризм. Принципы обучения, основанные на психологии. -М.: АСТ-ЛТД. 1998. – С. 704.

РЕЗЮМЕ. Ушбу мақолада сифатли таълим беришда замонавий усулларнинг, дидактик материалларнинг ва таълим берувчининг фаолияти замонавий педагогик фан доирасидан таҳлил қилинган. Сифатли таълимда талабаларда коммуникатив компетенциясининг ўрни ва роли тўғрисида кенг таҳлил этилган.

РЕЗЮМЕ. В данной статье анализируются современные методы, дидактические материалы и деятельность педагога по обеспечению качественного образования в рамках современной педагогической науки. Широко проанализировано место и роль коммуникативной компетентности студентов в качественном образовании.

SUMMARY. This article is analyzed modern methods, didactic materials and the activities of the teacher in providing quality education from the framework of modern pedagogical science. The place and role of students' has been widely analyzed communicative competence in quality education.

MAKTAB O'QUVCHILARINI TARBIYASIDA MUSIQA FAOLIYATINI TASHKIL ETISHNING UMUMNAZARIY MASALALARI

A.X.Abdullaev – o'qituvchi

Nukus ixtisoslashgan madaniyat maktabi

Tavanch so'zlar: musiqiy faolivat, tarbiya, saviva, to'g'arak ishlari, asar, emotsional dramaturgiya, hissiyot.

Ключевые слова: музыкальная деятельность, образование, уровень, кружковая работа, работа, эмоциональная драматургия, чувство.

Key words: musical activity, education, level, circle work, work, emotional dramaturgy, feeling.

Mamlakatimizning ertangi kuni qanday bo'lishi yoshlarning har tomonlama salohiyati va yetukligiga bog'liq, yosh avlod madaniyatimiz va ma'naviyatimizni, taraqqiyotining intellektual qadriyatlarini kelajak jamiyat a'zolarining ongiga yetkazadi.

Maktab o'quvchilarining ijodiy faolligini o'stirish uchun dars jarayonida «Men yoqtirgan kuy va qo'shiqlar», «Men sevgan bastakor» kabi mavzularda munozarali suhbatlar, baxs uyushtirish, o'quvchilarga qiziqarli uy vazifalar berish, topishmoq o'yinlar topish, ilg'or o'quvchilarni rag'batlantirish muhim ahamiyatga ega.

O'quvchilarning yoshi va individual xususiyatlarini hisobga olib, musiqa darslarida turli harakatlar bilan bajariладиган o'yin elementlaridan foydalanish darsning samarali bo'lishiga yordam beradi. Bunday mashg'ulotlar dars mazmunini yanada boyitadi, bolalarda ijodkorlik malakalari har tomonlama rivojlanadi, bolalarning faoliyati faollashadi. O'quvchi yoshlarni har tomonlama kamol toptirish yo'llari va vositalari turlicha. Shularning biri raqs san'atidir. Ma'lumki, san'at insonning hayotida uning ichki his-tuyg'usini uyg'otishda, olamni bilishda va o'zlashtirishda ma'naviyatini shakllantirishda muhim vositalardan hisoblanadi.

Umumiy ta'lim maktabida ta'lim olayotgan o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning muhim qirralaridan biri bu o'qitiladigan fanlar tizimida ularni musiqa san'ati orqali musiqa bilimlarini shakllantirishdan

iborat. Mustaqillik tufayli xalqimizning musiqa san'atiga, uning milliy merosi va boy an'alariga bo'lgan munosabat o'zgardi. Xususan, buyuk qomusiy allomalarimizning musiqa haqida risolalarini o'rganish va uni hayotga joriy qilishga bo'lgan qiziqish kuchaydi. Folklor qo'shiqlari, raqs va musiqalarini ommaviy o'rganishga katta yo'l ochib berildi. O'zbek va tojik xalqining bisoti bo'lgan «Shashmaqom» shaklidagi boy musiqiy merosini namoyish etish an'anaga aylandi. «Xorazm maqomlari», «Farg'ona-Toshkent», «Buxoro shashmaqomi» maqom yo'llaridagi asarlar, ko'plab mumtoz hofizlarimiz va mashshoqlarimiz repertuarlaridan keng o'rin ola boshladi. O'nlab turli mavzularda bitilgan qoraqalpoq xalqining boy tarixi, urf odatlari, udum va an'alarini ifodalovchi dostonlari keng namoyish qilina boshladi.

Bu bebaho musiqiy meros o'z zamirida yosh avlodga singdirilishi zarur bo'lgan milliy-ahloqiy madaniyatimizning barcha qirralarini o'zida mujassamlashtirilgan. Umumta'lim maktab muassasasi o'quvchilari uchun mo'ljallangan ta'lim standartlarida musiqiy ta'limni aynan shu milliy musiqa merosimiz asosida olib borish nazarda tutilgan.

Zero, Respublikamiz Prezidenti Sh.M.Mirziyoev bu masalaga alohida to'xtalib uning siyosiy ahamiyatini belgilab berdi: «Bir haqiqatni hech qachon esimizdan chiqarmasligimiz kerak, mamlakatimizda madaniyat va san'at taraqqiy etmasa jamiyat rivojlanmaydi. Xalqimizning rivojlanish darajasi avvalo, milliy madaniyatimizga qarab